

Гимн Пуруше
Ригведа X, 90

ऋग्वेदसंहिता। पुरुषसूक्तम्

सहस्रशीर्षा पुरुषः सहस्राक्षः सहस्रपात्।
स भूमिं विश्वतो वृत्वात्यतिष्ठदशाङ्गुलम्॥ १॥

śīrṣa n – голова;

puruṣa, rūruṣa m - человек, мужчина, душа, мировой дух; *nom. pr.* Пуруша, перво человек, из которого была создана вселенная;

akṣa n – глаз;

pad m - нога;

viśvatas *adv.* - кругом, со всех сторон (от viśva – все, каждый);

√var V. P. – покрывать, прятать;

atī – над, сверх, по;

aṅgula m, n – дюйм, ширина большого пальца (от aṅguli *f* – палец);

पुरुष एवेदं सर्वं यद्गूतं यच्च भव्यम्।
उतामृतत्वस्येशानो यदन्नेनातिरोहति ॥ २॥

bhavya (p.n. от bhū) – будущий, хороший; *n* будущее, счастье;

uta – тоже, и ;

amṛitatva n – бессмертие;

īśāna – владеющий, господствующий;

√ruh I P. – расти, подниматься;

एतावानस्य महिमातो ज्यायांश्च पूरुषः।
पादोऽस्य विश्वा भूतानि त्रिपादस्यामृतं दिवि ॥ ३॥

etāvant – столь большой, столь великий;

mahiman m - величие; благородство;

juāyaṁs *cpv.* – более старший, более старый;

pāda m – нога, четверть ч.-л.;

त्रिपादूर्ध्वं उदैत्पुरुषः पादोऽस्येहाभवत् पुनः।
ततो विष्वद्व्यक्रामत्साशनानशने अभि ॥ ४॥

ūrdhva – вверх, обращенный вверх;

viśvāñc – распространяющийся во все стороны;

viśvāñc I P. – выступать, выходить;

aśana n – еда, пища;

तस्माद्विराङ्गजायत विराजो अधि पूरुषः।

स जातो अत्यरिच्यत् पश्चाद्भूमिमथो पुरः ॥ ५ ॥

virāj *f* – nom.pr., Вирадж, женское начало вселенной;

adhi – Abl. – из;

atīvric IV Ā. – превосходить;

pāścād *adv.* – сзади;

puras *adv.* – спереди;

यत्पुरुषेण हविषा देवा यज्ञमतन्वत् ।

वसन्तो अस्यासीदाज्यं ग्रीष्म इध्मः शरद्धविः ॥ ६ ॥

havis *n* – жертвенное возлияние, жертвенный дар;

√tan VIII Ā. – тянуть, распространять, выполнять, составлять;

ājya *n* – жертвенное масло;

idhma *m, n* – дрова, топливо;

तं यज्ञं बर्हिषि प्रौक्षन् पुरुषं जातमग्रतः ।

तेन देवा अयजन्त साध्या ऋषयश्च ये ॥ ७ ॥

barhis *n* – жертвенная священная солома, подстилка из особой травы;

prōkṣ (pravukṣ) I P. – брызгать, орошать, кропить;

agratas *adv.* – вначале;

sādhya *m* – святые, класс полубогов;

तस्माद्यज्ञात् सर्वहुतः संभृतं पृष्ठदाज्यम् ।

पशून् ताँश्चके वायव्यानारण्यान् ग्राम्याश्च ये ॥ ८ ॥

sam√bhar III P. – обеспечивать, сводить вместе, кормить, собирать;

pṛṣat – пестрый;

pṛṣadājya *n* – крапчатое масло (масло, смешанное с кислым молоком);

vāyavya – имеющий отношение к ветру и воздуху;

तस्माद्यज्ञात् सर्वहुत ऋचः सामानि जज्ञिरे ।

चन्दांसि जज्ञिरे तस्माद्यज्ञुस्तस्माद्जायत ॥ ९ ॥

ṛc *f* – блеск, сияние, священная песня, гимн, собрание гимнов;

sāman *n* – гимн, хвалебная песнь, напев, ведические гимны, стихи;

chandas *n* – песня, священный гимн, метрика, стихосложение;

yajus *n* – ритуальная формула при жертвоприношении;

तस्मादश्वा अजायन्त ये के चोभयादतः ।

गावो ह जज्ञिरे तस्मात् तस्माज्जाता अजावयः ॥ १० ॥

ubhayādat – имеющий челюсти (два ряда зубов – сверху и снизу);

aja *m* – коза;

avi m – овца;

यत्पुरुषं व्यद्धुः कतिधा व्यक्लपयन् ।

मुखं किमस्य कौ बाहू का ऊरु पादा उच्येते ॥ ११ ॥

vi\dhā III Р. – разделять, распределять, расчленять;
katidhā – сколько частей?

\kalpaya P. (caus. от \kalp) – расчленять, приготовлять, приводить в порядок, образовывать;
ūru m – бедро;

ब्राह्मणोऽस्य मुखमासीद्वाहू राजन्यः कृतः ।

ऊरु तदस्य यद्वैश्यः पद्धयां शूद्रो अजायत ॥ १२ ॥

rājanya m - воин, представитель второй касты;

चन्द्रमा मनसो जातश्वक्षोः सूर्यो अजायत ।

मुखादिन्द्रश्वानिश्च प्राणाद्वायुरजायत ॥ १३ ॥

candramas m – луна;

prāṇa m – дыхание;

नाभ्या आसीदन्तरिक्षं शीष्णो चौः समवर्तत ।

पद्धयां भूमिर्दिशः श्रोत्रात्तथा लोकाँ अक्लपयन् ॥ १४ ॥

nābhi f, m – пупок, центр;

antarikṣa n – воздушное пространство;

sam̄\vart I Ā. – возникать, происходить;

śrotra n – ухо;

सप्तास्यासन् परिधयस्त्रिः सप्त समिधः कृताः ।

देवा यद्यज्ञं तन्वाना अवधन् पुरुषं पशुम् ॥ १५ ॥

paridhi m – ограда вокруг жертв. огня (обычно три зеленые ветки);

samidh f – дрова, полено;

यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवास्तानि धर्माणि प्रथमान्यासन् ।

ते ह नाकं महिमानः सचन्त यत्र पूर्वे साध्याः सन्ति देवाः ॥ १६ ॥

nāka m – небо;

\sac I Ā. – следовать за к.-л.;

pūrva – первый, предшествующий, прежний.